dr hab. Joanna Pędzisz
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Instytut Germanistyki i Lingwistyki Stosowanej
Zakład Lingwistyki Stosowanej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Mikołajczak pt. „Sprachlich-visuelle Profilierung von Weltbildern im Diskurs über den Ukraine-Konflikt. Eine linguistische Analyse anhand der Zeitungen *BILD* und *Der Tagesspiegel*"

Licząca 190 stron rozprawa składa się ze wstępu (str. 4–8), czterech rozdziałów (str. 9–155), wniosków z przeprowadzonej analizy (str. 156–163), podsumowania i nakreślonych perspektyw badawczych (str. 164–167), bibliografii (str. 168–178), spisu tabel i ilustracji (179 – 180) oraz streszczeń w języku polskim (str. 181–185) i angielskim (str. 186–190).

Doktorantka od razu we wstępie nakreśla kontekst i wydarzenia dyskursywne, które stanowią tło dla jej rozważań (str. 4), a nakreślona problematyka pracy – relacja język – obraz w tekście multimodalnym w wybranym przez nią dyskursie – sytuuje pracę w obszarze badań dyskursologicznych, lingwistyki mediów, dyskursów medialnych i zjawiska profilowania. Autorka uzasadnia wybór korpusu badawczego nastawiając czytelnika na kontrastywną analizę intralingwalną (str. 5), formułuje klarownie cel, wyznacza charakter swojej analizy (jakościowy i ilościowy), a dobór korpusu badawczego, obejmujący 144 teksty, stanowi o reprezentatywnym charakterze prowadzonej analizy. Natomiast wybór różnych gatunków tekstu prasowego (komentarz, wywiad, doniesienie prasowe) gwarantują szerokie spektrum jakościowe badań. Autorka precyzyjnie określa kroki metodologii badań i wskazuje na koncepcje stanowiące podłoże teoretyczne dla prowadzonej przez nią analizy. Jest świadoma tym samym potrzeby powiązania badań w wyżej wymienionych obszarach z racji opisanych tendencji do dominacji obrazu w tekstach prasowych. Nawiązując do pojęć *językowy obraz świata*, *dyskursywny i medialny obraz świata*, *profilowanie*, *tekst multimodalny*, Doktorantka osadza swój wywód naukowy w bardzo konkretnych ramach terminologiczno-koncepcyjnych (str. 5). W związku z tym zdefiniowane ramy metodologiczne mają interdyscyplinarny format, co dowodzi świadomości Doktorantki o kompleksowości wybranego przez nią przedmiotu badań. Autorka sygnalizuje realizację badań w ramach multimodalnej lingwistyki dyskursu (str. 6). Rodzi się tutaj pytanie, czy multimodalna lingwistyka dyskursu ma szansę zyskania odrębnego statusu? Czy stanie się zdaniem Doktorantki subdyscypliną lingwistyki dyskursu? Czy Doktorantka mogłaby przybliżyć specyfikę multimodalnej lingwistyki dyskursu? W rozdziale prezentującym strukturę pracy Pani mgr Mikołajczak z dużą dokładnością nazywa koncepcje, teorie oraz pojęcia, które wyznaczają jej kierunek w toku wywodu naukowego, mianowicie:

1. drugi rozdział: językowy obraz świata, profilowanie, relacja: język – kultura – myślenie, perspektywa, medialne i dyskursywne obrazy świata;
2. trzeci rozdział: dyskurs medialny;
3. czwarty rozdział: językowo-wizualna komunikacja, relacja: obraz – język, tekst multimodalny.

Dosyć interesująca jest taka konstelacja pojęć w wymienionych rozdziałach, jednak jak wykazała lektura tychże, jest ona w pełni uzasadniona.

W referowaniu literatury na temat językowego obrazu świata (str. 10–18), które sięga Arystotelesa i antyku, uwypukliłabym jeszcze bardziej relację obraz świata – język, któremu Doktorantka poświęca uwagę, lecz chwilami można mieć wrażenie, że w przytoczonych koncepcjach dominuje próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czym jest język. Na stronach 17–19 Autorka prezentuje istotę językowego obrazu świata, którego koncepcję wypracowali lubelscy, gdańscy, warszawscy oraz wrocławscy lingwiści i etnolingwiści, aż do kognitywnej definicji językowego obrazu świata (Bartmiński/ Tokarski 1986). Pani mgr Mikołajczak pokazuje w ten sposób, jak koncepcja językowego obrazu świata ulegała specyfikacji na przestrzeni lat oraz w obrębie określonych szkół. Autorka potrafi również krytycznie ocenić istniejące koncepcje, porównać je i skontrastować (str. 21), co dowodzi jej analitycznego podejścia do istniejącego stanu badań. Również konkluzja po zreferowaniu stanu badań (str. 22) dowodzi umiejętności wnioskowania i traktowania teorii holistycznie oraz dążenia Doktorantki do znalezienia cech wspólnych dla omawianej kwestii. Konkluzja prowadzi również do wygenerowania dalszych pytań (str. 23), które nadają ton dla kolejnych rozważań i są elementem łączącym rozdziały rozprawy.

Rozdział 2.2. poświęcony jest w całości Lubelskiej Szkole Etnolingwistów i pozwala na zinterpretowanie zjawiska językowego obrazu świata z perspektywy kultury i dyskursu oraz włączenia tego jakże pojemnego pojęcia w proces określenia statusu ontologicznego JOŚ (str. 24). Autorka wykazuje tym samym umiejętność wiązania pojęć i kreślenia szerokiej perspektywy i ich integrowania w celu wielotorowego prowadzenia swoich rozważań. Doktorantka zgrabnie przechodzi do omówienia kategorii perspektywy (str. 25–28), profilowania (str. 28–36) i koncentruje się przy tym na klasykach literatury. Doktorantka bardzo konsekwentnie opisuje te kategorie w relacji do innych jak np. profil, znaczenie (str. 31), co wskazuje na umiejętność tworzenia siatki pojęć warunkujących się, a nie zorientowanie na chronologicznym przedstawieniu stanu rzeczy. W rozdziale 2.3. (str. 36–46) Pani mgr Mikołajczak koncentruje się na relacji dyskursy – media. Interesującym wydaje się w tej części pracy wywód na temat wielości językowych obrazów świata w obrębie jednej wspólnoty (str. 37–38). Autorka przyjmuje tutaj jednoznacznie stanowisko wobec słuszności tej tezy i używa terminu *konkurrierende Weltbilder* (konkurujące obrazy świata, tłum. J.P.). Moją ogromną ciekawość wzbudziło określenie *konkurrierend.* Czy i jakie istnieje uzasadnienie dla zastosowania takiego określenia? W jakiej relacji istnieje wobec innego określenia *dominierende sprachliche Weltbilder* (dominujące językowe obrazy świata, tłum. J.P., str. 40). Niewielki niedosyt pozostawia przy tej okazji wyjaśnienie pojęcia *dyskurs*, które w rozważaniach Doktorantki jest elementem stanowiącym rodzaj pomostu między koncepcją językowego obrazu świata wg. Bartmińskiego a dyskursywnym obrazem świata wg. Czachura. Autorka przytacza definicję dyskursu wg. Foucault'a (1973), van Dijk'a (2001) i Gardta (2007). Warto może uzasadnić, dlaczego ten termin, który, jak sama Autorka stwierdza, doczekał się wielu definicji (str. 41), syntetycznie zostaje potraktowany w prezentowanym wywodzie. Dbając o spójność rozważań Autorka nawiązuje do wcześniej opisanych kategorii *perspektywy* i *profilowania,* by określić specyfikę dyskursywnych obrazów świata (str. 42). Pani mgr Mikołajczak dowodzi tym samym całościowego oglądu stanu badań. Zwieńczeniem rozważań w rozdziałach 2 jest opis dyskursu o konflikcie na Ukrainie (str. 48–51) oraz informacje o korpusie badawczym (str. 51–53), gromadzonym według założeń Bussego i Teuberta (1994). Doktorantka bardzo dokładnie opisuje sposób doboru tekstów, weryfikacji ich pod względem

tematów, słów-kluczy (str. 52) oraz gatunku tekstu. Uzasadnienie wyboru źródeł, z których pochodzi korpus badawczy (str. 52–53) jest przekonujące i zakłada już z góry duże możliwości dla wyznaczenia różnic w kreowanych w obu tytułach *BILD* i *Der Tagesspiegel* obrazach konfliktu. Natomiast pytania badawcze (str. 55) stanowią zapowiedź interesujących rozważań metodologicznych.

W rozdziale 4 Doktorantka prezentuje możliwości profilowania pojęcia *Ukraine-Konflikt* (konflikt na Ukrainie, tłum. J.P., str. 55). Czy profile te są założeniami hipotetycznymi czy może poprzedziły je analizy pilotażowe? Czy Doktorantka mogłaby przybliżyć genezę tworzenia tych profili?

Rozdział 4.1., który, jak wskazuje Autorka, poświęcony jest tekstowi multimodalnemu i profilowaniu językowo-wizualnemu, rozpoczyna się równie syntetycznie jak w przypadku terminu *dyskurs* i przedstawia przegląd definicji pojęcia *tekst*. Zastanawia jednak, czy referowanie tej obszernej kwestii, ale w relacji do najnowszych tendencji, czyli specyfikacji tekstu multimodalnego (str. 58–60) nie byłoby lepsze, bo konsekwentnie realizowane przez Doktorantkę jako strategia usieciowienia pojęć. Poruszana w rozdziale 4.1.2. relacja język – obraz otwiera teza o profilowaniu obrazów świata za pomocą tekstu multimodalnego (str. 62). Tym samym Autorka rozpoczyna konfrontację z literaturą przedmiotu (Stöckl 2004, Opiłowski 2011 i 2015, Kalverkämper 1993, Nöth 2000, Burger/ Luginbühl 2014, Żebrowska 2013, Makowska 2013, Antos/ Opiłowski 2014), która ma charakter przeglądowy. Jednocześnie Autorka odnosi wyniki referowanych rozważań teoretycznych na obszar swoich badań i określa relację obraz – tekst w gazetach stanowiących źródło gromadzenia korpusu badawczego. Dokonując klasyfikacji relacji obraz – tekst (str. 69–74, przykład 1 – 4) Pani mgr Mikołajczak dowodzi umiejętności zastosowania istniejących rozwiązań metodologicznych na swoim korpusie badawczym. Specyfikacja jest dokładna i skrupulatna. A opis gazet *BILD* i *Der Tagesspiegel* stanowi rzetelny punkt wyjścia dla określenia relacji obraz – tekst. Analiza zawiera nierzadko quasi-interpretację bądź czystą interpretację obrazu, o czym świadczą zacytowane przykłady, np. es scheint zu sein (wydaje się, że …, tłum. J.P., str. 72), der Titel beeinflusst sehr stark die visuelle Perzeption des Adressaten (tytuł wpływa bardzo mocno na percepcję wizualną adresata, tłum. J.P., str. 72), das Foto ist statisch und vermutlich erweckt keine Emotionen (fotografia jest statyczna i przypuszczalnie nie wywołuje emocji, tłum. J.P., str. 73). Czy Doktorantka mogłaby wskazać na sposób uchronienia się przed przekroczeniem cienkiej granicy między interpretacją znaczenia obrazu a spekulacją wobec tego znaczenia? Do jakich rozwiązań metodologicznych sięgnęła Autorka, by tego uniknąć?

Stosując regułę „od ogółu do szczegółu" Autorka przechodzi od relacji obraz – tekst do profilowania językowo-obrazowego w odniesieniu do wybranych gatunków tekstów (multimodalnych), jakimi są komentarz (str. 77–80), doniesienie prasowe (str. 83–86) oraz wywiad (str. 80–83). Autorka rozpoczyna krótką charakterystyką każdego gatunku i odnosi ją do konkretnych przykładów tekstów. Jest przy tym konsekwentna i działa względem przyjętych kategorii: funkcja testu, struktura tekstu (tytuł, temat tekstu, działania językowe autora tekstu), opis obrazu, który towarzyszy tekstowi. Zaproponowane w dalszej części tego rozdziału badania mechanizmów wizualno-językowego profilowania dyskursu o konflikcie na Ukrainie Doktorantka bazuje na modelu MUKAM (Opiłowski 2015) i w rozdziale 5 prezentuje modelową analizę trzech gatunków tekstu. Autorka precyzyjnie określa kroki analizy (str. 88–89) tworząc całość instrumentarium badawczego. Omówione w rozprawie przykłady

komentarza, doniesienia prasowego oraz wywiadu zyskują status reprezentatywnych. Czy Doktorantka mogłaby wykazać, czym kierowała się przy wyborze takich a nie innych egzemplarzy tekstów?

W rozdziałach 5.1.1 – 5.1.3. Pani mgr Mikołajczak w sposób wyjątkowo skrupulatny, zgodnie z wypracowaną metodologią, dokonuje analizy komentarza, w której bierze pod uwagę kolor i wielkość czcionki, długość analizowanego tekstu, kompozycja, środki stylistyczne, funkcje/ funkcję tekstu, design tekstu, aktorów uczestniczących w dyskursie o konflikcie na Ukrainie, tematy podejmowane w analizowanych tekstach, funkcje/ funkcję obrazu oraz relację obraz – tekst. Wartością poznawczą tej części analizy jest określenie typów komentarza (str. 101).

W toku swojej analizy Autorka sprawnie posługuje się aparatem pojęciowym i tym samym pozycjonuje swoje rozważania, zgodnie z założeniami wstępnymi, na styku lingwistyki dyskursu, mediów i analizy obrazu. Natomiast odniesienia do literatury specjalistycznej (Lenk 2016, Lüger 1995, Opiłowski 2015, Stöckl 2004, Päge 2007, Burger/ Luginbühl 2014, Spieß 2011, Schmitz 2007, Makowska 2016, Szczęk/ Kałasznik 2014) świadczą o silnym zakorzenieniu w dyskursie naukowym, a zawarte w rozdziałach 5.1.3, 5.2.3., 5.3.3. podsumowania stanowią o umiejętności Doktorantki przystępnego zestawienia wyników analizy.

Na uwagę i słowa pochwały zasługuje akrybiczna analiza językowa (zarówno ilościowa jak i jakościowa) doniesień prasowych (rozdz. 5.2.3) na płaszczyźnie intratekstualnej i odniesienie wyników do skali makro, mianowicie do kontekstu i wydarzeń dyskursywnych (str. 129–133, 135–137). W związku z tym daje się zauważyć wyraźną dysproporcję w analizie językowej komentarza i doniesienia prasowego. Z czego to wynika?

W podsumowaniu (rozdz. 6, str. 156–163) Doktorantka odwołuje się ponownie do interdyscyplinarnego charakteru pracy. Świadczą o tym zarówno rozwiązania metodologiczne jak i przegląd literatury specjalistycznej. Akapit po akapicie Autorka wymienia kryteria, według których dokonała analizy. Są to:

1. design tekstu;
2. typografia;
3. współbrzmienie obrazu i tekstu;
4. struktura tematyczna;
5. profilowanie tekstowe;
6. profilowanie językowe;
7. profilowanie wizualne.

W obliczu interdyscyplinarności pracy, która bazuje na wartościach poznawczych lingwistyki mediów, tekstu, kulturowej i teorii językowego obrazu świata, Autorka otwiera perspektywę (str. 164–167) na dalsze rozważania dotyczące kwestii stabilności i trwałości znaczeń a ich negocjowalności w dyskursach. Media natomiast traktuje Doktorantka jako aktorów (re)produkujących światopogląd w dyskursywnie specyficznych obrazach świata. W pełni zgadzam się z Doktorantką, iż ogromny potencjał tkwi w intralingwalnych badaniach kontrastywnych, które bez wątpienia mogą wykazać różnice w tworzeniu znaczeń zależnych od perspektywy, światopoglądu, wiedzy i mentalności, a operacjonalizowanych za pomocą tekstów multimodalnych.

Obszerna literatura, obejmująca ponad 160 tytułów, sporządzona jest rzetelnie i w przeważającej większości odzwierciedla aktualny stan dyskursu naukowego, w jakim osadzona jest rozprawa.

Od strony redakcyjnej rozprawa doktorska przygotowana jest bardzo starannie. Niewielkie uchybienia jak różnicowanie między myślnikiem a łącznikiem, niefortunne dzielenie wyrazów czy używanie 1. osoby l. poj. *ich* (ja, tłum. J.P.) (str. 37, 47, 56, 57, 67, 90, 93, 140), co nie jest typowe dla niemieckojęzycznego tekstu naukowego, są bardzo sporadyczne i nie mają wpływu na jakość całej rozprawy.

W autoreferacie sporządzonym w języku polskim Autorka używa dwóch pojęć: *tekst multimedialny* i *tekst multimodalny*. Zakładam, że jest to działanie celowe. Czy zatem Doktorantka może wyjaśnić, jak różnicuje oba pojęcia?

W tym miejscu recenzji chciałabym wyraźnie podkreślić, iż zadane w niej pytania są dowodem na potencjał przedłożonej rozprawy. Mają one na celu utrzymanie kontinuum dyskursywnego w obszarze badań Doktorantki, która w toku swojego wywodu wykazała odpowiedni poziom wiedzy teoretycznej i umiejętność prowadzenia badań zgodnie ze ściśle określoną metodologią.

W związku z tym stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 13 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r., poz. 1789), w której określono, iż "rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub artystycznego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej". Wnioskuję tym samym o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Mikołajczak do dalszych etapów przewodu doktorskiego, w tym do publicznej obrony przedłożonej rozprawy doktorskiej.

dr hab. Joanna Pędzisz

Lublin, dn. 30. kwietnia 2018 r.